

ISSN: 1991-3494 (Print)
ISSN: 2518-1467 (Online)

**SCIENTIFIC JOURNAL OF
PEDAGOGY AND ECONOMICS**

**№6
2025**

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

SCIENTIFIC JOURNAL OF PEDAGOGY AND ECONOMICS

PUBLISHED SINCE 1944

6 (418)

November – December 2025

ALMATY, 2025

EDITOR-IN-CHIEF:

ABYLKASSIMOVA Alma Yesimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Center for the Development of Pedagogical Education, Head of the Department of Methods of Teaching Mathematics, Physics and Computer Science at Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SEMBIEVA Lyazzat Myktybekovna, Doctor of Economics, Professor of the Eurasian National University (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

EDITORIAL BOARD:

RICHELLE Marynowski, PhD in Education, Professor, Faculty of Education, University of Lethbridge, (Alberta, Canada), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

SHISHOV Sergey Evgenievich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Karaganda University named after E.A. Buketov (Karaganda, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-Chief of the journal “Standards and Monitoring in Education” (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

BULATBAEVA Kulzhanat Nurymzhanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

PETR Hájek, PhD, Unicorn University, Associate Professor, Department of Finance, (Czech Republic), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

JUMAN Jappar, Doctor of Economics, Professor, Honorary Academician of NAS RK, Honored Worker of Kazakhstan, Director of the Center for International Applied Research Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

LUKYANENKO Irina Grigorievna, Doctor of Economics, Professor, Head of Department of the National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

YESIMZHANOVA Saira Rafihevna, Doctor of Economics, Professor of the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: «Central Asian Academic Research Center» LLP (Almaty).

The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan

N° KZ50VPY00121155, issued on 05.06.2025

Thematic focus: *«publication of the results of new achievements in the field of fundamental sciences»*

Periodicity: 6 times a year.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Central Asian Academic Research Center» LLP, 2025

БАС РЕДАКТОР:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры, Абай атындағы ҚазҰПУ математика, физика және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

РИШЕЛЬ Мариновски, білім беру саласындағы PhD, Летбридж университеті педагогика факультетінің профессоры, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К.Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің кәсіби білім беру педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ӘБІЛДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар мен мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БОЛАТБАЕВА Күлжанат Нұрымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, Юникорн университеті, Қаржы департаментінің қауымдастырылған профессоры (Чех Республикасы), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖҰМАН Жаппар, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, ҚР ҰҒА құрметті академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Халықаралық қолданбалы зерттеулер орталығының директоры (Алматы, Қазақстан). <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилянская академия» ұлттық университеті кафедрасының меңгерушісі (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихқызы, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Орталық Азия академиялық ғылыми орталығы» ЖШС (Алматы қ.).

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 05.06.2025 ж. берілген № **KZ50VPY00121155** мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік. Тақырыптық бағыты: *«іргелі ғылым салалары бойынша жаңа жетістіктердің нәтижелерін жариялау»*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Орталық Азия академиялық ғылыми орталығы» ЖШС, 2025

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования, заведующая кафедрой методики преподавания математики, физики и информатики КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СЕМБИЕВА Ляззат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

РИШЕЛЬ Мариновски, PhD в области образования, профессор факультета педагогики Летбриджского университета, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А. Букетова (Караганда, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, университет Юникорн, ассоциированный профессор Департамента финансов, (Чешская Республика), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖУМАН Жаппар, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель Казахстана, почетный академик НАН РК, директор Центра Международных прикладных исследований Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: ТОО «Центрально-азиатский академический научный центр» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № KZ50VPY00121155 выданное 05.06.2025 г.

Тематическая направленность: *«публикация результатов новых достижений в области фундаментальных наук».*

Периодичность: 6 раз в год.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© ТОО «Центрально-азиатский академический научный центр», 2025

CONTENTS

PEDAGOGY

N.A. Abdikayumova, G.M. Madybekova, H. Kadayıfçı AI-supported learning in secondary chemistry education.....	17
A. Abdrassilov, K. Yeralin, M. Kassymov Methodological principles of using modern digital tools in teaching fine arts.....	30
M.S. Balganova, E.T. Adylbekova, H.I. Bulbul Pedagogical conditions for using blended learning methods in the training of information teachers.....	45
G.S. Bekenova, Zh.A. Abilbek, B.D. Zhumakayeva Using case method in teaching chemistry.....	67
A.M. Berdibek, A.M. Kudaibergenova Enhancing the effectiveness of professional training through the integration of case-study, a systemic approach, and positive psychology.....	80
D.A. Bildebayeva, R.U. Shanayev, K.N. Galay Active-productive reading in grade 7: epic prose of I. A. Odegov and G. K. Belger.....	95
K.N. Bulatbaeva, M.G. Smagulova Pedagogical foundations of training future foreign language teachers.....	110
Zh.B. Burayeva, D.S. Zharkinbayeva, K.K. Kabekeyeva Pedagogical conditions for ridding adolescents of internet addiction.....	130
D. Dauirbayeva, A. Bulshekbayeva Opportunities of multisensory methods in developing connected speech of middle preschool-aged children.....	145
N.N. Dildabekova, A.A. Kudysheva Research based teaching and its role in developing lifelong learning skills in South region of Kazakhstan.....	164
A.Zh. Dossanova, F.Z. Jaxylykova, S.K. Akhtanova The role of M.Zh. Kopeev's poem «Gibratnama» in education of youth in the fundamentals of a humanistic worldview.....	178

G. S. Yeshimbetova, G. Baitasheva, G. D. Yessentureyeva

Development and testing of qualimetric learning materials for measuring the effectiveness of field practice.....196

B.N. Igenbayeva, M.R. Smykova, Y.Zh. Shildibekov

Developing entrepreneurial learning through a society and industry challenges approach.....214

T. Igenbay, G. Apeyeva, Ali Ilgin

Application of digital and differentiated methods in inclusive teaching of literary texts in higher education.....244

B.D. Karbozova, N.N. Orazkhan, A.A. Rakulova

The importance of using artificial intelligence technologies in language learning.....258

Zh.A. Karimova, I.V. Safronova

Problems and prospects of studying literary serials in the educational process....273

G.M. Madybekova, T.B. Zabynbekova, K.Z. Kerimbayeva

The role of project-based learning technology in developing research skills of future chemistry teachers.....293

G.A. Nazarova, R.B. Zhandavletova, A.Zh. Berdenkulova

The potential of constructivist learning theory in mastering science education....307

A.K. Oralbekova, S.B. Begalieva, Zh.D. Abdullayeva

The influence of educational technologies on school–university interaction.....320

P. Pilten, G. Pilten, N. Şahinkaya

Evaluation of prospective teachers in terms of metacognitive thinking skills.....336

Tolkynbayeva A.K., Izmagambetova R.K., Baikulova A.M.

Review of scientific research articles on STEM education in Kazakhstan.....350

A.I. Shertser

Pedagogical conditions for the development of students’ research skills through the use of the case study method.....362

A. Shormakova, A. Utegenova, A. Almautova

Genre specifics of the diary and the relevance of his teaching.....373

N.T. Shyndaliev, A.S. Serikkazy, G.F. Nurbekova

The application of big data and artificial intelligence in education.....385

ECONOMICS

M.A. Aitkazina, E.A. Ruziyeva, N. E. Dabyltayeva Digitalization of financial instruments of state regulation in the green economy.....	397
S.N. Alpysbayeva, B.G. Mukan, A.I. Tazabekov Long-term macroeconomic trends in Kazakhstan: projection to regions.....	412
G.B. Bermukhamedova, A.B. Tlessova, Zh. Gabbassova The creative potential of the region's economy.....	426
F.K. Yerdavletova, G.N. Appakova, A.A. Mutaliyeva Digitalization of accounting: theory, practice, and impact on auditing.....	440
J. Juman, K.S. Mukhtarova, Zhang Liao China and Central Asia: prospects for economic cooperation in the context of global changes.....	454
E. Zhussipova, A. Aitymbetova, A. Dossaliyeva Improving financing mechanisms for public services in secondary education.....	472
A.K. Karbozova, T.S. Sokira, S. Manich Identification of core drivers of sustainable socio-economic development of Kazakhstan.....	489
M.O. Kenzhegul, Zh.K. Zhanabayeva, S.A. Azylkanova Innovative and digital technologies in human capital development: foreign experience.....	506
N. Kaparov, M. Zhamkeyeva, A. Kabieva Evolution of Kazakhstan's investment climate and the inflow of foreign direct investment into the real sector.....	521
D.A. Kulanova, K.K. Nurasheva, J.M. Seisenbayeva Formation of an innovative enterprise management structure in cotton processing using artificial intelligence.....	541
E. Maulenkulova, A.N. Aitymbetova, A.M. Appazova Prospects of using technical analysis methods in forecasting the dynamics of the Kazakhstan stock market.....	565

M.R. Salikhov, R.Sh. Takhtayeva

Analysis of the current economic state of the tourism industry in
East Kazakhstan region.....578

A.A. Satmurzaev, T.Zh. Niyazov, R.Zh. Duiskenova

Economic and social benefits of digitalization.....599

Z.K. Chulanova, M.Zh. Konyrbekov, A.A. Kireyeva

Integration of Kazakhstan's regions into R&D and the development
of their intellectual potential.....615

L. Shayakhmetova, A. Bekmagambetov, A. Koval

Occupational safety and social protection in harmful work conditions.....628

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Н.А. Абдикаюмова, Г.М. Мадыбекова, Х. Кадайифчи

Орта мектепте химияны жасанды интеллект қолдауымен оқыту.....17

А.И. Абдрасилов, Қ. Ералин, М. Касымов

Бейнелеу өнері пәнін оқытуда заманауи цифрлық құралдарды қолданудың әдістемелік негіздері.....30

М.С. Балганова, Э.Т. Адылбекова, Х.И. Булбул

Информатика мұғалімдерін даярлауда аралас оқыту модельдерін қолданудың педагогикалық шарттары.....45

Г.С. Бекенова, Ж.Ә. Әбілбек, Б.Ж. Жұмакаева

Химияны оқытуда кейс әдісін қолдану.....67

А.М. Бердібек, А.М. Кудайбергенова

Case-study, жүйелік тәсіл және позитивті психология интеграциясы арқылы кәсіби даярлықтың тиімділігін арттыру.....80

Д.А. Билдебаева, Р.У. Шанаев, К.Н. Галай

7-сыныптағы белсенді-өнімді оқу: И. А. Одегов пен Г. К. Бельгердің эпикалық прозасы.....95

К.Н. Булатбаева, М.Г. Смагулова

Болашақ шет тілі мұғалімдерін даярлаудың педагогикалық негіздері.....110

Ж.Б. Бұраева, Д.С. Жаркинбаева, К.К. Кабекеева

Жасөспірімдерді интернетке тәуелділіктен арылтудың педагогикалық шарттары.....130

Д.С. Дауірбаева, А.И. Бұлшекбаева

Мектеп жасына дейінгі ортаңғы топ балаларының байланыстырып сөйлеуін дамытудағы мультисенсорлық әдістердің мүмкіндіктері.....145

Н.Н. Дильдабекова, А.А.Кудышева

Қазақстанның Оңтүстік өңіріндегі зерттеуге негізделген оқыту және оның үздіксіз білім алуды дамытудағы рөлі.....164

А.Ж. Досанова, Ф.З. Джаксылыкова, С.К. Ахтанова

М.Ж. Көпеевтің «Гибратнама» өлеңінің жастарды гуманистік дүниетаным негіздеріне тәрбиелеудегі орны.....178

Г.С. Ешимбетова, Г. Байташева, Г.Д. Есентуреева

Оқу-өндірістік практиканың тиімділігін өлшеуге арналған квалиметриялық оқу материалдарын әзірлеу және апробациясы.....196

Б.Н. Игенбаева, М.Р. Смыкова, Е.Ж. Шильдибеков

Қиындықтарға негізделген тәсілді әзірлеу арқылы кәсіпкерлік оқуды нығайту.....214

Т. Игенбай, Г. Апеева, Али Илгин

Жоғары оқу орындарында әдеби мәтіндерді инклюзивті оқытуда цифрлық және сараланған әдістерді қолдану.....244

Б.Д. Карбозова, Н.Н. Оразхан, А.А. Рахимкулова

Тіл үйренуде жасанды интеллект технологияларын қолданудың маңыздылығы.....258

Ж.А. Каримова, Л.В. Сафронова

Оқу үдерісінде әдеби сериалдарды зерделеудің өзекті мәселелері мен болашағы.....273

Г.М. Мадыбекова, Т.Б. Забынбекова, К.З. Керімбаева

Болашақ химия педагогтерінің зерттеу дағдыларын жетілдіруде жобалық оқыту технологиясының маңызы.....293

Г.А. Назарова, Р.Б. Жандавлетова, А.Ж. Берденкулова

Жаратылыстану білімін меңгертуде конструктивистік оқыту теориясының мүмкіндіктері.....307

А.К. Оралбекова, С.Б. Бегалиева, Ж.Д. Абдуллаева

Білім беру технологияларының мектеп пен университеттің өзара әрекеттесуіне әсері.....320

П. Пилтен, Г. Пилтен, Н. Шахинкаия

Болашақ мұғалімдерді метакогнитивті ойлау дағдылары тұрғысынан бағалау.....336

Ә.К. Толқынбаева, Р.К. Измагамбетова, А.М. Байкулова

STEM білім беру бойынша Қазақстандағы ғылыми зерттеу мақалаларына шолу.....350

А.И. Шерцер

Case study әдістемесін пайдалану арқылы оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытудың педагогикалық шарттары.....362

А. Шормақова, А. Өтегенова, А. Алмаутова
Күнделіктің жанрлық ерекшелігі және оны оқытудың өзектілігі.....373

Н.Т. Шындалиев, Ә.С. Серікқазы, Г.Ф. Нурбекова
Білім беру саласында үлкен деректер мен жасанды интеллектті қолдану.....385

ЭКОНОМИКА

М.А. Айтказина, Э.А. Рузиева, Н.Е. Дабылтаева
Жасыл экономикадағы мемлекеттік реттеудің қаржылық құралдарын цифрландыру.....397

С.Н. Алпысбаева, Б.Ғ. Мұқан, А.И. Тазабеков
Қазақстанның ұзақмерзімді макроэкономикалық үрдістері: аймақтарға проекция.....411

Г.Б. Бермухамедова, А.Б. Тлесова, Ж.Ж. Габбасова
Аймақ экономикасының шығармашылық әлеуеті.....426

Ф.К. Ердавлетова, Г.Н. Аппакова, А.А. Муталиева
Бухгалтерлік есепті цифрландыру: теориясы, тәжірибесі және аудитке әсері.....440

Ж. Жұман, К.С. Мұхтарова, Liao Zhang
Қытай және Орталық Азия: жаһандық өзгерістер жағдайындағы экономикалық ынтымақтастықтың болашағы.....454

Э. Жусипова, А. Айтымбетова, Ә. Досалиева
Орта білім беру саласында мемлекеттік қызметтерді қаржыландыру тетіктерін жетілдіру.....472

А.К. Карбозова, Т.С. Сокира, С. Манич
Қазақстанның тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуының индикаторларын айқындау.....489

М.О. Кенжеғұл, Ж.К. Жанабаева, С.А. Азылқанова
Адам капиталын дамытудағы инновациялық және цифрлық технологиялар: шетел тәжірибесі.....506

Н.М. Қапаров, М.К. Жамкеева, А.Т. Кабиева
Қазақстанның инвестициялық климатының эволюциясы және шетелдік инвестициялардың тікелей нақты секторға келуі.....521

Д.А. Қуланова, К.К. Нурашева, Ж.М. Сейсенбаева

Жасанды интеллект көмегімен мақта өндеуде кәсіпорынды басқарудың
инновациялық құрылымын қалыптастыру.....541

Г.Е. Мауленкулова, А.Н. Айтымбетова, А.М. Аппазова

Қазақстанның қор нарығы акциясының динамикасын болжау кезінде
техникалық талдау әдістерін қолдану перспективалары.....565

М.Р. Салихов, Р.Ш. Тахтаева

Шығыс Қазақстан облысындағы туристік индустрияның қазіргі
экономикалық жағдайын талдау.....578

А.А. Сатмурзаев, Т.Ж. Ниязов, Р.Ж. Дүйскенова

Цифрландырудың экономикалық және әлеуметтік жағынан пайдалы
әсерлері.....599

З.К. Чуланова, М.Ж. Қонырбеков, А.А. Киреева

Қазақстан өңірлерінің ҒЗТКЖ-ға интеграциясы және олардың зияткерлік
әлеуетін дамыту.....615

Л.М. Шаяхметова, А.Б. Бекмагамбетов, А.П. Коваль

Зиянды еңбек жағдайларында еңбек қауіпсіздігі және әлеуметтік
қорғау.....628

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Н.А. Абдикаюмова, Г.М. Мадыбекова, Х. Кадайифчи

Обучение химии в средней школе с поддержкой искусственного интеллекта.....17

А.И. Абдрасилов, К. Ералин, М. Касымов

Методические основы использования современных цифровых инструментов в преподавании изобразительного искусства.....30

М.С. Балганова, Э.Т. Адылбекова, Х.И. Булбул

Педагогические условия использования методов смешанного обучения при подготовке преподавателей информации.....45

Г.С. Бекенова, Ж.А. Абилбек, Б.Ж. Жумакаева

Использование кейс-метода в обучении химии.....67

А.М. Бердібек, А.М. Кудайбергенова

Повышение эффективности профессиональной подготовки интеграцией case-study, системного подхода и позитивной психологии.....80

Д.А. Билдебаева, Р.У. Шанаев, К.Н. Галай

Активно-продуктивное чтение в 7 классе: эпическая проза И.А. Одегова и Г.К. Бельгера.....95

К.Н. Булатбаева, М.Г. Смагулова

Педагогические основы подготовки будущих учителей иностранного языка.....110

Ж.Б. Бураева, Д.С. Жаркинбаева, К.К. Кабекеева

Педагогические условия преодоления интернет-зависимости подростков.....130

Д.С. Дауірбаева, А.И. Булшекбаева

Возможности мультисенсорных методов в развитии связной речи детей среднего дошкольного возраста.....145

Н.Н. Дильдабекова, А.А. Кудышева

Обучение на основе исследования и его роль в развитии навыков непрерывного образования в Южном регионе Казахстана.....164

А.Ж. Досанова, Ф.З. Джаксылыкова, С.К. Ахтанова

Гуманистическое мировоззрение М. Ж. Копеева в стихотворении
«Гибратнама» и его воспитательный потенциал для молодежи.....178

Г.С. Ешимбетова, Г. Байташева, Г.Д. Есентуреева

Разработка и апробация квалиметрических учебных материалов для
измерения эффективности учебно-полевой практики.....196

Б.Н. Игенбаева, М.Р. Смыкова, Е.Ж. Шильдибеков

Усиление предпринимательского обучения через развития подхода,
основанного на вызовах.....214

Т. Игенбай, Г. Апеева, Али Илгин

Применение цифровых и дифференцированных методов в инклюзивном
обучении литературных текстов в высших учебных заведениях.....244

Б.Д. Карбозова, Н.Н. Оразхан, А.А. Рахимкулова

Важность использования технологий искусственного интеллекта
при изучении языка.....258

Ж.А. Каримова, Л.В. Сафронова

Проблемы и перспективы изучения литературных сериалов в учебном
процессе.....273

Г.М. Мадыбекова, Т.Б. Забынбекова, К.З. Керимбаева

Значение технологии проектного обучения в развитии исследовательских
навыков будущих учителей химии.....293

Г.А. Назарова, Р.Б. Жандавлетова, А.Ж. Берден

Возможности конструктивистской теории обучения в освоении,
естественно-научного, образования.....307

А.К. Оралбекова, С.Б. Бегалиева, Ж.Д. Абдуллаева

Влияние образовательных технологий на взаимодействие школы
и университета.....320

П. Пилтен, Г. Пилтен, Н. Шахинкая

Оценка будущих учителей с точки зрения метакогнитивных навыков
мышления.....336

А.К. Толкынбаева, Р.К. Измагамбетова, А.М. Байкулова

Обзор научно-исследовательских статей по STEM-образованию
в Казахстане.....350

А.И. Шерцер

Педагогические условия развития исследовательских умений учащихся
через использование методики case study.....362

А. Шорманова, А. Утегенова, А. Алмаутова

Жанровая специфика дневника и актуальность его преподавания.....373

Н.Т. Шындалиев, А.С. Серикказы, Г.Ф. Нурбекова

Применение больших данных и искусственного интеллекта
в сфере образования.....385

ЭКОНОМИКА**М.А. Айтказина, Э.А. Рузиева, Н.Е. Дабылтаева**

Цифровизация финансовых инструментов государственного регулирования
в зелёной экономике.....397

С.Н. Алпысбаева, Б.Г. Мұқан, А.И. Тазабеков

Долгосрочные макроэкономические тренды Казахстана:
проекция на регионы.....411

Г.Б. Бермухамедова, А.Б. Тлесова, Ж.Ж. Габбасова

Креативный потенциал экономики региона.....426

Ф.К. Ердавлетова, Г.Н. Аппакова, А.А. Муталиева

Цифровизация бухгалтерского учета: теория, практика
и влияние на аудит.....440

Ж. Жуман, К.С. Мухтарова, Liao Zhang

Китай и Центральная Азия: перспективы экономического сотрудничества
в условиях глобальных перемен.....454

Э. Жусипова, А. Айтымбетова, А. Досалиева

Совершенствование механизмов финансирования государственных услуг
в сфере среднего образования.....472

А.К. Карбозова, Т.С. Сокира, С. Манич

Определение ядровых драйверов устойчивого социально-экономического
развития Казахстана.....489

М.О. Кенжегул, Ж.К. Жанабаева, С.А. Азылканова

Инновационные и цифровые технологии в развитии человеческого капитала:
зарубежный опыт.....506

Н.М. Капаров, М.К. Жамкеева, А.Т. Кабиева Эволюция инвестиционного климата Казахстана и приток иностранных инвестиций в реальный сектор.....	521
Д.А. Куланова, К.К. Нурашева, Ж.М. Сейсенбаева Формирование инновационной структуры управления предприятием по переработке хлопка с использованием искусственного интеллекта.....	541
Г.Е. Мауленкулова, А.Н. Айтымбетова, А.М. Аппазова Перспективы применения методов технического анализа при прогнозировании динамики акции фондового рынка казахстана.....	565
М.Р. Салихов, Р.Ш. Тахтаева Анализ текущего экономического состояния туристской индустрии в Восточно-Казахстанской области.....	578
А.А. Сатмурзаев, Т.Ж. Ниязов, Р.Ж. Дүйскенова Экономические и социальные преимущества цифровизации.....	599
З.К. Чуланова, М.Ж. Конырбеков, А.А. Киреева Интеграция регионов Казахстана в НИОКР и развитие их интеллектуального потенциала.....	615
Л.М. Шаяхметова, А.Б. Бекмагамбетов, А.П. Коваль Охрана труда и социальная защита работников с вредными условиями труда.....	628

© **Zh.B. Burayeva¹, D.S. Zharkinbayeva², K.K. Kabekeyeva², 2025.**

¹International University of Tourism and Hospitality, Turkestan, Kazakhstan;

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, Kazakhstan.

E-mail: zhanat.buraeva@iuth.edu.kz

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR RIDDING ADOLESCENTS OF INTERNET ADDICTION

Burayeva Zhanat — PhD, International University of Tourism and Hospitality, Turkestan, Kazakhstan,
E-mail: zhanat.buraeva@iuth.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-5288-0300>;

Zharkinbayeva Dinara — Master's degree, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish
University, Turkestan, Kazakhstan,

E-mail: dinara.zharkinbayeva@ayu.edu.kz, <https://orcid.org/0009-0004-9745-7855>;

Kabekeyeva Kymbat — PhD, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, Kazakhstan,

E-mail: kymbat.kabekeyeva@ayu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-8084-9607>.

Abstract. The article examines joint activities based on cooperation between educational institutions and families as a pedagogical condition for overcoming Internet addiction, which is one of the pressing problems of contemporary society. The purpose of the study is to identify the cause-and-effect relationships of Internet addiction and the prerequisites for its emergence. Practical research methods included diagnostic assessments, a formative experiment, and measurement and control procedures. The experiments were conducted in educational institutions of the city of Turkestan, with a total of 105 adolescents participating in the study. Diagnostic assessments were carried out using the Internet Addiction Test, CIAS: Internet Addiction, and Computer Addiction Screening Diagnostics. Within the framework of the formative experiment, along with activities such as “Internet-Free Day,” “Caring for Younger Children,” and “Family Support,” regular community clean-up events, collective discussions, group debates, sports activities, reading sessions in library halls, and small-group dialogues were organized and conducted. The school's socio-pedagogical activities aimed at effectively organizing adolescents' leisure time were continued within families. Parents implemented “Internet detoxification” rules to foster a culture of responsible Internet use. Through traveling with adolescents, playing together, walking, and engaging in household activities, parents strengthened

emotional bonds with their children, recognized their value, and transmitted these experiences to them. As a result of systematically and purposefully implemented measures, the level of Internet addiction among adolescents significantly decreased. The study made it possible to identify pedagogical conditions for overcoming Internet addiction in adolescents, ranging from strategic guidelines of educational institutions to everyday activities within the educational process, including student socialization, rational Internet use, effective time management, realistic self-assessment, responsibility for actions and behavior, as well as the ability to accept challenges and resist them.

Keywords: teenagers, internet addiction, overcoming, pedagogical conditions, cooperation

© Ж.Б. Бураева^{1*}, Д.С. Жаркинбаева², К.К. Кабекеева², 2025.

¹Халықаралық туризм және меймандостық университеті,
Түркістан, Қазақстан;

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан, Қазақстан.

E-mail: zhanat.buraeva@iuth.edu.kz

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ИНТЕРНЕТКЕ ТӘУЕЛДІЛІКТЕН АРЫЛТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Бураева Жанат — PhD, Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Түркістан, Қазақстан,

E-mail: zhanat.buraeva@iuth.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-5288-0300>;

Жаркинбаева Динара — магистр, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан,

E-mail: dinara.zharkinbayeva@ayu.edu.kz, <https://orcid.org/0009-0004-9745-7855>;

Кабекеева Кымбат — PhD, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан,

E-mail: kymbat.kabekeyeva@ayu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-8084-9607>.

Аннотация. Мақалада қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – жасөспірімдердің интернетке тәуелділігін еңсерудің педагогикалық шарттары қарастырылып, білім беру ұйымдары мен отбасы ынтымақтастығының тиімділігі талданады. Зерттеудің мақсаты – жасөспірімдік шақтағы интернет-тәуелділіктің себеп-салдарлық байланыстарын және оның пайда болуына ықпал ететін алғышарттарды анықтау. Интернет-тәуелділік болмыс шындығынан қашып, нақты өмірді ғаламтор кеңістігіндегі жасанды өмірмен алмастырудың көрінісі болып табылады және жасөспірімнің ата-аналар мен педагогикалық назардан тыс қалуының басты себептерінің бірі саналады. Аталып отырған мәселені еңсерудің оңтайлы жолы – интернет-тәуелділікті интернет-тиімділікке трансформациялау. Зерттеу әдістері диагностикалық тексерулер, қалыптастыру эксперименті және өлшеу-бақылау процедуралары арқылы жүзеге асырылды. Сынақ жұмыстарына 105 жасөспірім қатысты.

Диагностикалық тексеру «Internet Addiction Test», «CIAS: Интернет-тәуелділік», «Компьютерлік тәуелділіктің скрининг-диагностикасы» әдістемелері бойынша жүргізілді. Қалыптастыру эксперименті аясында «Интернетсіз күн», «Тазалық күні», «Бастауыш балдырғандарына қамқорлық», «Отбасыма қолқабыс» іс-шараларымен қатар, жүйелі түрде сенбіліктер, ұжымдық сұхбаттар, топтық талқылаулар, спорттық шаралар, кітапхананың оқу залдарында ізденіс жұмыстарын жүргізу, өзара диалог ұйымдастыру сияқты әрекеттер жүзеге асырылды. Жасөспірімдердің бос уақытын тиімді ұйымдастыруға бағытталған мектептің әлеуметтік-педагогикалық қызметі отбасы жағдайында жалғасын тапты. Ата-аналар интернетті пайдалану мәдениетін қалыптастыру мақсатында отбасында «интернет-детокс» ережелерін енгізді. Балаларымен бірге саяхаттау, ойын ойнау, серуендеу, үй шаруасымен айналысу сияқты әрекеттер ата-ана мен бала арасындағы эмоционалдық байланысты нығайтып, ата-аналардың бала үшін қаншалықты маңызды екенін сезіндіруге мүмкіндік берді. Мақсатты және жоспарлы түрде жүргізілген іс-шаралардың нәтижесінде жасөспірімдердің интернет-тәуелділік деңгейі едәуір төмендеді. Зерттеу қорытындылары жасөспірімдерді интернетке тәуелділіктен арылтудың негізгі педагогикалық шарттарын айқындады: білім беру ұйымының стратегиялық бағдарына сәйкес оқушыны әлеуметтендіру, интернетті саналы пайдалану, уақытты тиімді ұйымдастыру, мүмкіндіктерді дұрыс бағалау, күнделікті іс-әрекет пен мінез-құлық үшін жауапкершілік сезімін қалыптастыру, сондай-ақ болмыс шындығымен бетпе-бет келуге үйрету.

Түйін сөздер: жасөспірімдер, интернет-тәуелділік, еңсеру, педагогикалық шарттар, ынтымақтастық

© Ж.Б. Бураева^{1*}, Д.С. Жаркинбаева², К.К. Кабекеева², 2025.

¹ Международный университет туризма и гостеприимства,
Туркестан, Казахстан;

² Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмеда
Ясави, Туркестан, Казахстан.
E-mail: zhanat.buraeva@iuth.edu.kz

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ИНТЕРНЕТ-ЗАВИСИМОСТИ ПОДРОСТКОВ

Бураева Жанат — PhD, Международный университет туризма и гостеприимства, Туркестан, Казахстан,

E-mail: zhanat.buraeva@iuth.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-5288-0300>;

Жаркинбаева Динара — магистр, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмеда Ясави, Туркестан, Казахстан,

E-mail: dinara.zharkinbayeva@ayu.edu.kz, <https://orcid.org/0009-0004-9745-7855>;

Кабекеева Кымбат — PhD, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмеда Ясави, Туркестан, Казахстан,

E-mail: kymbat.kabekeyeva@ayu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-8084-9607>.

Аннотация. В статье совместная деятельность, основанная на сотрудничестве организации образования и семьи, рассматривается как педагогическое условие преодоления интернет-зависимости, что является одной из актуальных проблем современного общества. Цель исследования – выявить причинно-следственные связи интернет-зависимости и предпосылки её возникновения. Практические методы исследования включали диагностические обследования, формирующий эксперимент и измерительно-контрольные процедуры. Эксперименты проводились в организациях образования города Туркестана. В исследовании приняли участие 105 подростков. Диагностические обследования проводились с использованием методик «Internet Addiction Test», «CIAS: Интернет-зависимость», «Скрининг-диагностика компьютерной зависимости». В рамках формирующего эксперимента наряду с мероприятиями «День без интернета», «Забота о младших», «Помощь семье» регулярно организовывались и проводились субботники, коллективные беседы, групповые обсуждения, спортивные мероприятия, чтение в библиотечных залах и диалоги в малых группах. Социально-педагогическая деятельность школы по эффективной организации досуга подростков получила продолжение и в семьях. Родители внедряли правила «интернет-детоксикации» для формирования культуры использования интернета. Путешествуя с подростками, играя, гуляя и занимаясь домашними делами, родители сближались с детьми, осознавали их ценность и передавали им этот опыт. В результате целенаправленно и планомерно проводимых мероприятий уровень интернет-зависимости подростков значительно снизился. Проведённое исследование позволило выявить педагогические условия преодоления интернет-зависимости подростков: от стратегических ориентиров организации образования до повседневных мероприятий учебно-воспитательного процесса – социализация учащихся, рациональное использование интернета, грамотная организация временного бюджета, реальная оценка собственных возможностей, ответственность за действия и поведение, а также умение принимать вызовы и противостоять им.

Ключевые слова: подростки, интернет-зависимость, преодоление, педагогические условия, сотрудничество

Кіріспе. Жаңа дәуір ағыны күннен-күнге білім беру саласындағы парадигмалардың түбегейлі өзгерістерін талап етуде. Дәстүрлі оқу-тәрбие құралдарын қазіргі оқушылардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес жаңарту күн тәртібінен түспейтін өзекті мәселеге айналды. Бұның бірден-бір себебі – көз ілеспес шапшаңдықпен дамып жатқан әлеуметтік саладағы өзгерістер легі. Цифрлық әлеуеттің артуы адамдардың тұрмыс-тіршілігін жеңілдетіп, көптеген игіліктер сыйлағанымен, оның екінші қыры күтпеген қолайсыздықтар тудыруда. Солардың бірі – адамдардың интернетке тәуелділігі. Аталған мәселе ересектерге қарағанда мектеп оқушыларына, олардың ішінде әсіресе жасөспірімдердің дамуына айтарлықтай әсер етуде. Т. Венцова

зерттеуінде талғаусыз ақпараттар қарқынды өсіп, қалыптасу үстіндегі баланың жүйке жүйесіне едәуір салмақ салып, жағымсыз психоэмоционалдық күйдің тууына себеп болатыны туралы деректер келтіріледі (Венцова, 2020).

Жасөспірімдердің интернетке тәуелділік әсерінен, білім беру ұйымдарында оғаш мінез-құлық көріністері педагогтарды тығырыққа тірейтін жайттар жиі бас көтеретін болған. Басқаларға қарағанда жасөспірімдердің интернетке тез тәуелді болуының психологиялық себебі, олардың дүниетанымы толық қалыптасып, психикасының тұрақталып үлгермегендігінен болса, әлеуметтік себебі ересектердің жұмысбастылығының салдарымен шарттас. Отбасы тарапынан қараусыздық – жасөспірімдердің бос уақыттарының интернет кеңістігінде қалауынша, еркін өтуіне себеп. Ата-ана тарапынан бақылаудың болмауы балалардың күн кестесін дұрыс сақтамауын, рұқсат етілмеген ақпараттарды еркін «аралап», пайдалы емес сайттарда отыруын жиілетеді. Осылайша біртіндеп, бала күнделікті өмірдегі нақты іс-әрекеттерден алшақтап, құрдастарымен өзара қарым-қатынастардан тыйылып, интернет-кеңістікте өтетін уақытты аңсап тұратын жағдайға жетеді. И. Лабутьева ата-ана да, жасөспірімнің өзі де гаджеттің ең қажетті мүлкіне айналып, интернетке тәуелді болып қалғанын сезбей қалатынын атап көрсетеді (Лабутьева, 2018).

Тәуелділіктің қай түрі болмасын, салдары ауыр және айналасына едәуір қолайсыздықтар тудыратыны сөзсіз. Мамандар тәуелділік табиғатын болмыс шындығынан қашу ретінде анықтайды. Егер бұл жорамалды жасөспірімдердің тыныс-тіршілігі аясында қарастырса, онда оның себебі баланың жақын айналасындағы ахуалдан хабар беретіні анық. Сырттай сәтті көрінетін отбасының ішкі мазмұны қаншалықты жасөспірімнің еркін, бақытты дамуына қолайлы? Жайлылық материалдық игіліктермен ғана өлшенеді ме? Ата-ана мейірімінің жеткіліксіздігі балаға жылуды басқа көздерден іздеп немесе оның орнын басар басқа әрекеттермен шұғылдануға түрткі болмайды ма? Жасөспірімге қатысты қордаланған мәселенің түйінін тарқату үшін, әдетте білім ошақтарына жауапкершіліктің бір парасы артылады. Өйткені, ол да баланың жемісті уақытының айтарлықтай бөлігі өтетін орын. Жасөспірімдер үшін мектеп негізгі әлеуметтену институттарының бірі, сондықтан баланың жеке басының қалыптасуына және психологиялық жай-күйіне білім беру ұйымы да едәуір әсер етеді (Eccles et al., 2011).

А.Сыздықбаева баланың даму ортасы, онда қалыптасқан психологиялық ахуал, оқыту сапасы, оқушыға қатынас, баланың танымдық қызығушылықтарының қанағаттандырылу деңгейі, т.б. жайттар жеке-тұлғалық даму және психологиялық сәттіліктің концептуалды факторлары болып табылатынын атап көрсетті (Сыздықбаева, 2024).

Осындай қолданбалы зерттеулер негізінде, жасөспірімдерді интернетке тәуелділіктен арылту үрдісін білім беру ұйымдары аясында қарастырып, мәселені еңсерудің педагогикалық шарттарын анықтауды мақсат тұтқандықтан, зерттеулер Түркістан қаласының орта білім беру ұйымдарында жүргізілді. Университет оқытушылары жинаған эмпирикалық деректер, студенттердің

педагогикалық практиканы өту кезеңінде жүзеге асырған эксперименттерімен толығып, нәтижелері ғылыми зерттеулерге ұласты.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Эксперименттік зерттеулерді жүргізер алдында келесі дайындық процедуралары жүзеге асырылды:

- интернет-тәуелділік кезеңдерін анықтау;
- интернет-тәуелділік критерийлерін анықтау;
- зерттеу құралдарын іріктеу.

С. Молчанов жасөспірімдерде интернетке тәуелділіктің қалыптасуы төрт кезеңде өтетінін бөліп көрсетті: жеңіл құмарлық кезеңінде оқушы шынайы өмірдегі өзіндік жетіспеушіліктерінің орнын интернет кеңістігінде «өмірмен» толықтыруға тырысады; құмарлық кезеңінде жасөспірім өмірінде ғаламтор желісі маңызды орынға шыға бастайды; тікелей тәуелділік кезеңінде интернет желісі оның негізгі қажеттілігіне айналады; байлану кезеңінде жасөспірімнің өмір сүру салты өзгереді, бейәлеуметтену көріністері аңғарыла бастайды (Молчанов, 2018).

Жасөспірімдердегі интернет-тәуелділік критерийлері: ғаламторға байлану; интернет тартпай қалса ашулану; желіде ұзақ уақыт отыру; интернет жылдамдығын қамтамасыз етуден қаржы аямау; желіде өтетін уақыт мөлшерін жасыру; шынайы өмірдегі маңызды іс-әрекеттерді екінші орынға ысыру; кофе, энергетикалық сусындарды мөлшерсіз пайдалану; өміріне басқалардың араласуын қаламау және өмір сүру салтын сынауды жақтырмау; жақындарымен қарым-қатынастың бұзылуын қалыпты жағдай ретінде қабылдау; интернетте жұмыс істейтінін алға тартуы себепті, қимыл-қозғалыстың азаюы; уақытының басым бөлігі желіде өтетіндіктен, жеке гигиенаға мән бермеу (Voiskounsky, 2008).

Зерттеу барысында интернет-тәуелділікті анықтаудың бірқатар әдістері іріктелді. Солардың ішінде білім беру ұйымдары жағдайында қолдануға ыңғайлы құрал ретінде «Internet Addiction Test» әдісі анықталды (Young, 2015). Зерттеу тестің Ликкерт шкаласы бойынша бағаланатын В.Лоскутова бейімдеген нұсқасы арқылы жүзеге асырылды. Бұл әдістеме оқушылардың өзін-өзі бағалауына негізделгендіктен, әрі интернет-тәуелділіктің бар-жоғын ғана анықтап қоймай, оны одан ары қарай жіктеу үшін «CIAS: Интернет-тәуелділік шкаласы» қолданылды (Chen, 2003). Зерттеу мақсаты жасөспірімдерді интернетке тәуелділіктен арылтудың педагогикалық шарттары болғандықтан, «қатер-топтарына» кіретін сыналұшылар анықталған соң, олармен жүргізілетін әлеуметтік-психологиялық-педагогикалық іс-шаралар кешені қамтылды. Мектеп және ата-аналар қауымдастығымен бірлестікте жүзеге асырылатын іс-шаралар, жасөспірімдердің білім беру ұйымдарындағы бос уақыттарын ұйымдастыру арқылы, интернет-тәуелділікті еңсеруге бағдарланды. Үш айға созылған «белсенді араласу» кезеңінің нәтижесін тексеру, оның «қатер-топтарындағы» жасөспірімдерге ықпалын анықтау үшін Л. Юрьева, Т. Ботьбот ұсынған «Компьютерлік тәуелділіктің скрининг-диагностикасы» әдістемесі жүргізілді (Юрьева и др., 2006).

Зерттеу нәтижелері. «Internet Addiction Test» әдісі бойынша жүргізілген сынаққа 2 орта білім беру ұйымының 4 сыныбынан 105 жасөспірім-оқушы қатысты. Эксперимент кезінде білім беру ұйымдары, сыныптар және сыналушылар шартты түрде бейнеленді. Сыналушыларға ұсынылған 20 сауалдың әрқайсысын олар «ешқашан», «сирек», «кейде», «жиі», «өте жиі» шкалалары бойынша, 1-5 балл аралығында бағалаулары тиістігі әрі барынша шынайы болу қажеттігі түсіндірілді. Сынақ нәтижесі бойынша 20-49 аралығында балл жинаған 23 оқушы «қарапайым интернет қолданушысы» ретінде анықталды; 50-79 балл иеленген 58 жасөспірім «интернетке шамадан тыс байланған» дәрежесінде танылды; 80-100 балл аралығындағы көрсеткішке ие болған 24 сыналушы «интернетке тәуелді» деп тұжырымдалды. Олардың пайыздық қатынасы: интернет қолданушысы – 22 %, интернетке байланған – 55 %, интернетке тәуелді – 23 %. Зерттеу нәтижелерін кестеге түсіру кезінде сыналушылардың сыныптары шартты түрде көрсетілді; білім беру ұйымдары этикалық қағидатқа сәйкес, бейнеленбеді (1-кесте).

Кесте 1. «Internet Addiction Test» әдісі бойынша интернет-тәуелділікті анықтау нәтижесі

Интернет-тәуелділік	N	Болар-болмас белгілер көрінісі (≥ 48 балл)	Бейімділік белгілерінің көрінісі (≥ 60 балл)	Жоғары ықтималдық белгілерінің көрінісі (≥ 77 балл)
1-сынып	25	6 (24 %)	14 (56 %)	5 (20 %)
2-сынып	26	7 (27 %)	15 (58 %)	4 (15 %)
3-сынып	28	5 (18 %)	17 (61 %)	6 (21 %)
4-сынып	26	5 (19 %)	12 (46 %)	9 (35 %)
Барлығы	105	23 (22 %)	58 (55 %)	24 (23 %)

Келесі кезекте «CIAS: Интернет-тәуелділікті» Чен шкаласы бойынша анықтау жұмыстары жүргізілді. Әдістеме нұсқаулыққа сәйкес, екі кезеңде жүзеге асырылмады: алғашқы кезеңде сыналушылардың соңғы жарты жылда интернет қолданған-қолданбағандығы туралы ақпарат алынуы тиіс; ал қазіргі мектеп өмірінде бұл мүмкін емес жағдай. Сондықтан, бірден келесі кезеңге өтіп, жасөспірімдерге 26 сауал-тұжырымдамадан тұратын тест ұсынылып, олардың әрқайсысына жауап «1 – мүлде сәйкес емес», «2 – шамалы келіңкірейді», «3 – ішінара сәйкес», «4 – толық тура» нұсқаларының бірін таңдау арқылы жүзеге асырылуы қажеттігі және еш бөлімді қалдырмай, ретімен орындау керектігі түсіндірілді. Сынаққа қатысқан 105 жасөспірімнің 24-інде интернет-тәуелділік қаупі жоқтығы; 57-сінде интернетке тәуелді мінез-құлықтың пайда болуына бейімділіктің болуы және 24-інде интернет-тәуелділік бар екені анықталды. Зерттеу нәтижелерін талдау Чен (CIAS) шкалалары мазмұнының сипаттарына орай жүзеге асырылды: Com – адамның еркінен тыс жүретін ырықсыз белгілер көрінісі (11, 14, 19, 20, 22); Wit – қалыптасқан жағдайды тоқтату белгілері (2, 4, 5, 10, 16); Tol – тағаттылық белгілері (3, 6, 9, 24); IN – адамның ішкі жағдайы және денсаулығындағы мәселелер (7, 12, 13, 15, 17, 18, 21); TM –

уақытты басқару мәселелері (1, 8, 23, 25, 26). Шкалаларды бағалау үшін, оның барлық бөлімдерін қосып, орташа мәндері анықталды. Нәтижесінде жағдай үш өлшем бойынша бағаланды: жалпы CIAS балл = Com + Wit + Tol + IH + TM; интернет-тәуелділікпен байланысты мәселелер: IA-RP = IH + TM; интернет-тәуелділіктің түйінді белгілері: IA-Sym = Com + Wit + Tol. Нәтижелерді алғашқы талдау жасөспірімдердің интернетке тәуелді мінез-құлықтарын Чен шкаласы бойынша бағалау табалдырықтарын анықтады.

1) Интернет-тәуелділік пайда болуының болмашы қаупі (ИТПҚ) – 23 %; нәтижелер негізгі бес шкаланың орташа мәндерінің көрсеткіштерін негізге алды: Com = 7,5; Wit = 7,875; Tol = 6,5; IH = 8,8; TM = 7,2; жалпы CIAS балл (Com + Wit + Tol + IH + TM) = 37,8 (шектегі мөлшер 27-42 аралығы).

2) Интернетке тәуелді мінез-құлықтың пайда болуына бейімділік (ИТМБ) – 54 %; нәтижелер шкалалардың орташа мәндерінің келесі көрсеткіштері негізінде есептелді: Com = 9,7; Wit = 11,5; Tol = 7,8; IH = 11,8; TM = 10,6; жалпы CIAS балл = 51,4 (шектегі мөлшер 43-64 аралығы).

3) Интернетке тәуелді мінез-құлықтың айқын және тұрақты көріністері (ИТТК) – 23 %; нәтижелер шкалалардың орташа мәндерінің келесі көрсеткіштері негізінде шығарылды: Com = 13,5; Wit = 17,5; Tol = 11,6; IH = 17,1; TM = 15,8; жалпы CIAS балл = 75,5 (шектегі мөлшер 65-тен жоғары).

Сонымен, тестің қалыпты интервалы бойынша ИТПҚ (интернет-тәуелділік қаупі жоқ) сыналұшылар – 23 %; ИТМБ (интернетке тәуелді мінез-құлықтың пайда болуына бейімділік) белгісі бар жасөспірімдер – 54 %; ИТТК (интернетке тәуелділіктің тұрақты көріністері) бар оқушылар – 23 % құрады (2-кесте).

Кесте 2. «CIAS: Интернет-тәуелділік» әдісі бойынша зерттеу нәтижелері

Интернет-тәуелділік	N (105)	Чен шкалалары бойынша бағалау табалдырықтарының көрсеткіштері					CIAS
		Com	Wit	Tol	IH	TM	
ИТПҚ	24 (23%)	7,5	7,8	6,5	8,8	7,2	37,8
ИТМБ	57 (54%)	9,7	11,5	7,8	11,8	10,6	51,4
ИТТК	24 (23%)	13,5	17,5	11,6	17,1	15,8	75,5

«Internet Addiction Test» және «CIAS: Интернет-тәуелділік» әдістері бойынша жүргізілген сынақтар нәтижелерінің сәйкестіктері жоғары деп танылды. Зерттеудің келесі кезеңі «қатер тобындағы» 24 жасөспірімді ғана емес, сонымен қатар интернетке тәуелді мінез-құлықтың пайда болуына бейім 58 оқушыны да қамтыды. Жасөспірімдердің интернет-тәуелділіктерін еңсеру техникасы ретінде аптасына 1 рет «Интернетсіз күн» әдісі қолданылды. Оқушыларға алдын-ала аптаның бір күнін ғаламтор желісіне кірмей өткізу туралы ұсыныс айтылып, ол ата-аналармен және педагогикалық ұжыммен келісілген соң, жоба 3 ай бойы жүзеге асырылды. Сабақ үстінде және одан тыс уақытта оқушылар ақпарат алмасудың табиғи түріне көшеді, яғни кітапхананың оқу залдарындағы ізденістер, өзара диалог, сұхбаттасу; сыныптың және мектептің қордаланып

қалған шаруаларына қолқабыс жасайды; «Тазалық күні», сенбіліктер, «Бастауыш балдырғандарына қамқорлық» сынды шаралардың өтуіне ұйытқы болады. Сынып оқушылары телефондағы ойындар, әлеуметтік желілерде уақыт өткізу орнына топтасып, ұжымдық іс-шараларды жүзеге асыру, алуан түрлі қызықты іс-әрекеттермен айналысу нығметтерін сезіну арқылы, өмірді шынайы сүру түсінігіне ие болды.

Жасөспірімдердің интернет-тәуелділіктерін еңсеру шаралары отбасылармен ынтымақтастықта жұмыс жүргізу нәтижесінде тиімділік танытты. Ата-аналар отбасында ғаламторды қолдану мәдениетін қалыптастыру үшін, өздері үлгі көрсетіп, үйдегі уақытта «интернет-детокс» деп аталатын интернетті пайдалану ережелерін ұстанды. Оның шарты бойынша ғаламторды пайдалану күніне 1 сағаттан 2 мезгіл деп белгіленіп, үйде тамақтану кезінде, отбасы мүшелерімен қарым-қатынаста және ұйықтар алдында телефон ұстамау қадағаланды. Ата-аналар демалыс күндерде балалармен бірге саяхаттау, спорттық ойындар ойнау, серуендеу, үй шаруасымен айналысу т.б. іс-әрекеттерді атқару арқылы, интернет-тәуелділіктің түпкі себебі – болмыс шындығынан «қашуға» тосқауыл қойды.

Сурет 1. Интернет-тәуелділіктің экспериментке дейінгі және кейінгі нәтижелері

3 ай мерзімінде жүргізілген кешенді іс-шаралар нәтижесін анықтау үшін, сыналушылар арасында «Компьютерлік тәуелділіктің скрининг-диагностикасы» әдістемесі жүргізілді. Оның нәтижесі бойынша интернет-тәуелділіктің төмен деңгейі (≥ 16 б.) жасөспірімдердің 41%-ында, орташа деңгейі (≥ 37 б.) 48%-ында, жоғары деңгейі (≥ 38 б.) 11%-ында көрініс берді. Соңғы категориядағы жасөспірімдердің ата-аналарына интернет-тәуелділікпен күресуді жалғастыру, балалардың өміріне белсенді ермек-әрекет ендіру, жиі саяхаттау және каникулдарды ауылда өткізу ұсынылды. Жасөспірімдердің интернетке тәуелділіктерін еңсеру сынақтарының экспериментке дейінгі және кейінгі нәтижелері салыстырмалы түрде 1-суретте бейнеленді.

Ғылыми нәтижелерді талдау. Жасөспірім психикасы интернет арқылы алынған сансыз көп ақпарат ағынын, сол сәтте тиісінше өңдеп, сыни тұрғыда талдап, қорытуға әрдайым қабілетті бола бермейді. Бұл бала дүниетанымында болмыс шындығының бұрмаланған бейнесін қалыптастырады. Қабылдаудағы мұндай бұзылулар, А.Войскунский, О.Митина және А.Рагимова зерттеулерінде, жасөспірімнің таным әлеміне күмәндар мен қайшылықтардың енуіне, ал олардың салдары денсаулық, мінез-құлық, көңіл-күйдің төмендеп, келеңсіз әдеттердің пайда болуына әкеп соғатынын тұжырымдайды (Войскунский и др., 2018). Ақпараттық кеңістік өзгерістерінің әсері мектептерге, әсіресе педагогтарға қосымша мәселе көзі болып табылатыны, соңғы кезде білім беру саласындағы зерттеулерде көтеріле бастады. Көңілі алаң оқушы зейінінің сабаққа тұрақталып, оқу материалына шоғырлануы қиын. Бұл пәнді меңгеру деңгейіне кері әсер етеді. Мұғалімдер жасөспірімдердің оқу үлгерімдеріне жауапты болғандықтан, білім сапасының төмендеу себептерін талдап, олардың деңгейін қайта көтеру үшін, қосымша ақысыз жұмыс жүктемесін ендіруге мәжбүр. С.Котова мұндай жанпидалық ақталып, нәтиже шықса тамаша болатынын, ал бірақ көп ретте еңбек зая кетіп, оған ата-аналардың міндетсінуі мен мектеп әкімшілігінің талап етуі қосылғанда – бала емес, мұғалім жағдайы мәселеге айналатынын сипаттады (Котова, 2023).

Келесі кезектегі мәселе – сынып жетекшілерінің жанайқайы. Өйткені, интернетке тәуелді оқушы ұйқысы қанбай, шаршап жүретіндіктен, көңілінің хошы жоқ, сіркесі су көтермейтіндей жағдайда жиі болады. Мұндайда сөз көтере алмай, не нәрсеге болмасын ілік іздеп, ерегісіп қалу – жасөспірімнің сыныптастарымен сыйыспай, жанжалдасу оқиғаларын тудырады. Орын алған жағдайды реттеп, оқушылардың ерегістерін басып, ушықтырмай, тыныштандыру – сынып жетекшілерінен күшті психологиялық ресурсты талап етеді. Интернетке тәуелді жасөспірімдер мінез-құлықтарының екінші бір қыры, олардың оқшаулануы екенін А.Рябинкина өз зерттеуінде анық сипаттап, ашық-жарқын баланың аяқасты тұйықталып, ешкіммен араласпай қалуы дабылды жағдай деп анықтайды (Рябинкина, 2022).

Интернет қауымдастығындағы белгісіз топтарға шырмалып, қарызға бату немесе ар-ұятты саудаға салып бопсалап, құқық бұзу жағдайларына итермелеу сынды келеңсіздіктерге тап болған баланың оқиғасына мектептің

психологиялық қызметі араласады. М.Оспанбаева, М.Тілеубаева осындай жағдайлардың барлығы өсіріп-дамыту миссиясына қызмет ететін білім беру ұйымдарын жоспарлы жұмыстарынан ауытқып, деструктивті жағдайларды реттеумен айналысуға мәжбүрлейтінін атап көрсетті (Оспанбаева et al., 2023)

Аталған жайттар білім беру ұйымдарынан интернет-тәуелділік мәселесіне жаңаша қатынас қалыптастыруды талап етеді. Ата-аналар қауымдастығымен бірлесе отырып, мектептер жасөспірімдердің интернет-тәуелділіктерінің алдын-алудың педагогикалық-психологиялық шарттарын әзірлеп, ендірулері қажет. Бұл, әрине түбегейлі зерттеулерді қажет етеді. А.Проничева мектеп тәжірибесіндегі интернет-тәуелділікпен байланысты әр оқиға тыңғылықты зерттеліп, келесі алгоритм бойынша кейс түрінде жинақталуы тиістігін ұсынды: мәселенің басталуына себеп болған алғышарттар; интернет-тәуелділік көріністері, мерзімі (басталу уақыты, анықталу жағдайлары); оқиғаның салдары, шарықтау шегі (ұшығуы); еңсеру стратегиялары (қолданылған әдістер және іс-шаралар); мәселенің ауыздықталуы (қанша уақытта, қандай ресурстар көмегімен); нәтиже (оң, теріс). Білім беру ұйымдарында жасөспірімдердің интернетке тәуелділігі әлеуметтік мәселе деп қарастырылып, оның шешімі әлеуметтік педагог жұмысының жаңа бағыты ретінде сипатталуы – нақты жағдайды талдау аясының кеңейгендігін көрсетеді. Бұл, әрине отбасы жауапкершілігін күшейтумен қатар, мәселеге қауым боп қарауды, яғни қоғамдық қатынастардың да өзгеруін талап етеді (Проничева, 2019)

Жасөспірімдердің интернетке тәуелділігін еңсеру үшін кешенді қатынас, ауқымды іс-шараларды жүзеге асыру аясында, алдын-алу жұмыстарын жүргізу маңызы жоғары. Дегенмен, дабылды жағдайларды реттеудің педагогикалық шарттарын жүйелеу жолында жиналған эмпирикалық материалдар тізбесін ұсыну арқылы, интернет-тәуелділікті еңсеру ықтималдығы басым екені тұжырымдалады. Білім беру ұйымдары жасөспірімдердің интернетке тәуелділіктерін еңсеру үшін, оқушылардың бос уақыттарын ұйымдастыру үрдісінде бастамашылық танытулары тиіс. Рухани-адамгершілік негізде сыныпта жүзеге асырылатын тәрбие іс-шаралары табиғат аясында серуендеу, тарихи-мәдени орындарға экскурсиялар, киелі мекендерге саяхатқа ұластыруды жоспарлау; салауатты өмір салтын ұстануға бағдарланған дамыту шаралары белсенділікті арттыратын қимылды ойындар, спорттық жарыстар, тимбилдинг, шынығу сағаттары сынды іс-әрекеттермен қосарлана жүргізілуін қадағалау; шығармашылық-эстетикалық бағыттағы оқу бағдарламалары бейнелеу өнерінің жанрларымен айналысу, қызығушылықтарына қарай кітап оқу, поэзия кештерін өткізу, әңгімелер талдау, ән салу, билеу, таланттар шоғырын ұйымдастыруға ұласса – жасөспірімдер мақсатты түрде жеке бастарының дамып, әлеуметтенуі жолында педагогтар назарында болып, интернет-тәуелділік азаптарынан ақырындап арыла бастайды (Klimenko et al., 2024).

Мектеп пен отбасы бірлесе қимылдап, жасөспірімдерді еңбекке жұмылдыру тиімділігі жоғары. Kustanti D., Nurlinah әсіресе, тастанды

бөбектер үйіне сапар, жалғызбасты қарттарға қолқабыс ету, кемтар-мүгедек жандарға арналған интернаттарға бару сынды көмектесу-қайырымдылық іс-шаралары жасөспірімдердің ой-саналарының кеңейіп, интернет кеңістігіндегі «өмірлеріне» балама – шынайы өмір жағдайымен бетпе-бет келіп, саналы түрде шешім қабылдауларына ықпал етеді (Kustanti et al., 2024).

Зерттеу үрдісінде жиналған эмпирикалық деректер жасөспірімдерді интернетке тәуелділіктен арылтудың педагогикалық шарттарын айқындады. Олар:

1) білім беру ұйымының стратегиялық міндеттерінің іргетасын құрайтын негізгі миссия – оқушы портретін жасау үрдісінде, білім алушының ақпараттық кеңістіктегі болмысының мәдениетін қалыптастыруды жоспарлау;

2) білім беру ұйымының педагогикалық үрдісінде интернет-тиімділіктің қолданбалы жақтарын тірек-технология ретінде пайдалану жолдарын жандандыру; күнделікті іс-шаралар мен сабақтардан бастап, мектеп өмірінің барлық қырларына жасанды интеллект әлеуетін ендіру;

3) жасөспірімдердің ғаламтормен әрекеттестігінің практикалық қуатын арттыру; білім игеру үрдісінде интернет-мүмкіндіктерін түрлендіру және оны нақты өмір шындығымен байланыстыру арқылы, оқушыларды интернетті ақылмен пайдалануға ықпал ету;

4) оқу-тәрбие үрдісінде жасөспірімдерді уақытты тиімді пайдалануға, өзінің мүмкіндіктерін тура бағалауға, күнделікті іс-әрекеттері және мінез-құлықтары үшін жауапкершілік ала білуге, болмыс шындығымен бетпе-бет келіп үйренуге баулу;

5) педагогикалық ұжым жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастыруға мүдделі болуы керек; ата-аналармен бірге оқушының қызығушылығы мен қажеттілігіне бағдарланған іс-әрекеттерді жоспарлап, ұйымдастыру барлық деңгейде жүйелі түрде жүзеге асырылуы бақылануы тиіс;

6) білім беру ұйымының ата-аналар қауымдастығымен өзара бірлікте жүзеге асырылатын іс-қимыл, ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын қамтитын іс-шаралар мектеп пен отбасы ынтымақтастығына негізделе отырып, түпкі нәтижесі жасөспірімдерді тиімді әлеуметтендіруге бағдарлануы керек;

7) жасөспірімнің жақын айналасы оны құндылық ретінде қабылдап, оны қоршаған орталардың барлығындағы ахуал құрметті қатынасқа негізделіп және баланы қызықтыратындай болып құрылуына күш салуы қажет.

Заманауи зерттеулер жасөспірімдердің интернетке тәуелділіктерін еңсеру үрдісінде бастамашылдық қай тараптан туындауы қажет, жауапкершілік отбасында болу керек пе, әлде білім беру ұйымдары міндеттелуі тиіс пе деген сауалдарды көтереді. Әлбетте, перзенттерінің болашағына алаңдау ата-аналарға тән. Дегенмен, бұл мектеп жауапкершілігін төмендетпейді. Негізгі құндылық бала, ал басты бағдар бала әлеуеті болғандықтан, отбасы мен мектептің ынтымақтастығы және бірлескен іс-әрекеттері негізінде жүзеге асырылатын оқыту-дамыту-тәрбиелеу үрдісі, жасөспірімнің интернет-тәуелділігін кәсіби сүйемелдеу нәтижесінде, мәселені жанашырлықпен еңсеруге қабілетті.

Қорытынды. Зерттеу жұмыстары әлеуметтік желілер мен ғаламтордағы ойындар жасөспірімдерді интернетке тәуелді етуге итермелейтін бірден бір себепкерлер ретінде қарастырылатыны туралы жорамалдарды жоққа шығарды. Ол үшін әуелі зерттеуді жүзеге асыру алғышарттары анықталды. Интернетке тәуелділікке жеткізетін әлеуметтік-психологиялық-педагогикалық себептерге талдау жасалынды. Жасөспірімнің интернетке тәуелділік факторы мәселе ретінде көтеріліп, педагогтарды дабыл қағуға, ал ата-аналарды аттандауға әкеледі. Шын мәнінде интернет-тәуелділік – болмыс шындығынан қашу салдары. Білім беру ұйымында жасөспірім педагогикалық назардан тыс қалмаған болса, онда ол міндетті оқу іс-әрекетін, ғаламторда мақсатсыз уақыт өлтіруге айырбастамайды. Дәл солай отбасында ата-ананың сүйіспеншілігіне бөленген бала, өзін керексіз немесе басы артық адам ретінде санап, ыңғайсыздық орнын толтыру ретінде, интернетте өзін ұмытатын жағдайға дейін отырмайды. Жасөспірімнің әлі тұрақтанып үлгермеген нәзік психикасы өзінің қажетті және маңызды екенін сезінбеген кезде, сырттан қызық іздей бастайды. Ғаламтор бұл жағдайда аса ыңғайлы тәсіл болып табылады. Алғашында ермек, уақыт өткізу сынды жеңіл қатынасқа негізделген интернет-кеңістік келе-келе жасөспірімнің ой-санасын жаулап, болмысын билей бастайды; ол енді шынайы болмысты интернет әлеміндегі жасанды өмірмен алмастырады. Бала ғаламтор тұзағына түскен кезде ғана, айналасындағы жақындары оның мықтап шырмалғанын біліп, сандарын соғады. Тәуелділіктің соңғы сатысынан құтқару ұзақ уақыт пен ресурсты талап етеді. Сондықтан, білім беру ұйымдары өз тәрбиеленушілерін бақылау жүйелілігін қалыптастырғандары жөн.

Зерттеу, жасөспірімнің интернетке тәуелділігін еңсеруде, отбасы мен мектеп ынтымақтастығын басымдық ретінде анықтады. Интернет-тәуелділіктен арылтудың педагогикалық шарттары ретінде білім беру ұйымының стратегиялық бағдарынан бастап, оқу-тәрбие үрдісіндегі күнделікті іс-шараларға дейін маңызды екені талданып, негізделді. Жасөспірімдердің интернет-тәуелділіктерінің шамасы психодиагностикалық құралдар арқылы анықталып, оған педагогикалық ықпал ету шарттары эксперименттік зерттеулер көмегімен тексерілді. Алынған нәтижелер зерттеу методологиясының тиімділігін көрсетті. Интернетке тәуелділікті оның келеңсіз қырын көру бұрышынан, пайдалы жақтарын негіздеу жазықтығына шығару тиімділігі талданды. Нәтижесінде, интернет-тәуелділік интернет-тиімділікпен алмасатын жағдай мүмкіндігі мен әлеуеті ұсынылды. Осылайша, жасөспірімдердің интернетке тәуелділіктерін еңсерудің педагогикалық шарттары анықталып, тұжырымдалды.

Әдебиет

Венцова Т.Б. (2020) Индивидуально-личностные характеристики интернет-пользователей раннего юношеского возраста со склонностью к интернет-зависимости. Ярославский психологический вестник. — № 2 (47). — С. 14-16.

Войсункский А.Е., Митина О.В., Рагимова А.Г. (2018) Связь интернет-зависимости с гендером и социальным статусом подростков. Цифровое общество как культурно-исторический контекст развития человека: сборник научных статей. Под общ. ред. Р.В. Ершовой. Коломна: Государственный социально-гуманитарный университет. — С. 75-80.

Chen S.-H., Weng L.-J., Su Y.-J., et al. (2003) Development of a Chinese Internet Addiction Scale and Its Psychometric Study. — 19 p. <https://doi.org/10.1037/t44491-000>

Eccles J.S., & Roeser R.W. (2011) Schools as developmental contexts during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1). — P. 225-241. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00725.x>

Интернет-зависимость у подростков. Научный обзор И.С. Лабутьева (2018) Вопросы школьной и университетской медицины и здоровья. — №17. — С. 21-29.

Klimenko, N.O., Munoz-Figueroa, J.A., Hernandez-Florez N., Arroyave-Jaramillo D.L., Londono-Vasquez D.A., Lhoeste-Charris A. & Gutierrez-Vega I. (2024) Smartphone Dependency and its Relationship with the Meaning of Life, Psychological Well-Being and Self-Regulation in a Sample of University Students. *Journal of Positive Psychology and Wellbeing*. — № 8 (1). — P. 36–54.

Kustanti D., Nurlinah (2024) The Role of Parents in Preventing Children's Gadget Game Addiction Through Child-Friendly Sports. *Socio Politica*, Vol. 14. — №2. — P. 77-90. DOI: <http://dx.doi.org/10.15575/socio-politica.v14i2.41243>

Lavallee Z. (2020) Addictive craving: There's more to wanting more. *Philosophy, Psychiatry & Psychology*. — № 27 (3). — P. 227–238.

Молчанов С.В., Карабанова О.А. (2018) Риски негативного воздействия информационной продукции на психическое развитие и поведение детей и подростков. *Национальный психологический журнал* (3). — С. 37-46. <https://doi.org/10.11621/npj.2018.0304>

Ospanbayeva M.P., Tileubayeva M.S. (2023) Psychological reasons for gadgets dependence and overcoming strategies. *Journal: Bulletin of the Dulaty University*. — №3. — P. 120-126. <https://doi.org/10.55956/FKHP2890>

Проничева А.С. (2019) Решение проблемы интернет-зависимости как новое направление деятельности социального работника. Научные труды Калужского государственного университета имени К.Э. Циолковского: сборник статей по материалам региональной университетской научно-практической конференции. Серия «Гуманитарные науки», ответственный редактор В.В. Доможир. Калуга. — С. 507-510.

Рябкина А.Н. (2020) Самоотношение подростков с интернетзависимостью. *Естественные и гуманитарные науки в современном мире*. — № 3. — С. 565-571.

Сыздыкбаева А., Саржанова Г., Книсарина М. (2024) Факторы личностного развития и психологического благополучия в среднем образовании: концептуальный анализ и кластеризация. *Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Педагогические науки», Том 83*. — № 3. — С. 102-110

Voiskounsky A.E. (2008) Flow Experience in Cyberspace: Current Studies and Perspectives. *Psychological Aspects of Cyberspace: Theory, Research, Applications*. N.Y. — P. 70-101. DOI:10.1017/CBO9780511813740.005

Young K.S. (2015) Clinical aspects of Internet addiction disorder. — № 4 (33). — 21 p. Available at: <http://mprj.ru>

Юрьева Л.Н., Большот Т.Ю. (2006) Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, лечение и профилактика. Монография. Днепропетровск «Пороги». — 192 с. ISBN 966-525-697-1

References

Vencova T.B. (2020) Individual'no-lichnostnye harakteristiki internet-pol'zovatelej rannego yunosheskogo vozrasta so sklonnost'yu k internet-zavisimosti [Individual and personal characteristics of early adolescent Internet users with a tendency to Internet addiction]. *Yaroslavskij psihologicheskij vestnik*. — № 2 (47). — P. 14-16. (in Russian)

Vojskunjkiy A.E., Mitina O.V., Ragimova A.G. (2018) Svyaz' internet-zavisimosti s genderom i social'nym statusom podroستkov. [The relationship of Internet addiction with the gender and social status of adolescents]. *Cifrovoe obshchestvo kak kul'turno-istoricheskij kontekst razvitiya cheloveka: sbornik nauchnyh statej. Pod obshch. red. R.V. Ershovoj. Kolomna: Gosudarstvennyj social'no-gumanitarnyj universitet*. — P. 75-80. (in Russian)

Chen S.-H., Weng L.-J., Su Y.-J. et al. (2003) Development of a Chinese Internet Addiction Scale and Its Psychometric Study. — 19 p. <https://doi.org/10.1037/t44491-000> (in English)

Eccles J.S., & Roeser R.W. (2011) Schools as developmental contexts during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1). — P. 225-241. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00725.x> (in English)

Internet-zavisimost' u podrostkov [Internet addiction in teenagers]. *Nauchnyy obzor I.S. Labut'eva* (2018) *Voprosy shkol'noj i universitetskoj mediciny i zdorov'ya*. — №1. — P. 21-29. (in Russian)

Klimenko N.O., Munoz-Figueroa J.A., Hernandez-Florez N., Arroyave-Jaramillo D.L., Londono-Vasquez D.A., Lhoeste-Charis A. & Gutierrez-Vega I. (2024) Smartphone Dependency and its Relationship with the Meaning of Life, Psychological Well-Being and Self-Regulation in a Sample of University Students. *Journal of Positive Psychology and Wellbeing*. — № 8 (1). — P. 36–54. (in English)

Kustanti D., Nurlinah (2024) The Role of Parents in Preventing Children's Gadget Game Addiction Through Child-Friendly Sports. *Socio Politica*, Vol. 14. — №2. — P. 77-90. DOI: <http://dx.doi.org/10.15575/socio-politica.v14i2.41243> (in English)

Lavallee Z. (2020) Addictive craving: There's more to wanting more. *Philosophy, Psychiatry & Psychology*. — № 27 (3). — P. 227–238. (in English)

Molchanov S.V., Karabanova O.A. (2018) The risks of the negative impact of information products on the mental development and behavior of children and adolescents [Risks of negative impact of information products on the mental development and behavior of children and adolescents]. *National Psychological Journal* (3). — P. 37-46. <https://doi.org/10.11621/npj.2018.0304> (in Russian)

Ospanbayeva M.P., Tileubayeva M.S. (2023) Psychological reasons for gadgets dependence and overcoming strategies. *Jurnal: Bulletin of the Dulaty University*. — №3. — P. 120-126. <https://doi.org/10.55956/FKHP2890> (in English)

Pronicheva A.S. (2019) Reshenie problemy internet-zavisimosti kak novoe napravlenie deyatel'nosti social'nogo rabotnika [Solving the problem of Internet addiction as a new area of activity for a social worker]. *Nauchnye trudy Kaluzhskogo gosudarstvennogo universiteta imeni K.E. Ciolkovskogo: sbornik statej po materialam regional'noj universitetskoj nauchno-prakticheskoy konferencii. Seriya «Gumanitarnye nauki»*, otvetstvennyj redaktor V.V. Domozhir. Kaluga. — P. 507-510. (in Russian)

Ryabinkina A.N. (2020) Samootnoshenie podrostkov s internetzavisimost'yu [Self-attitude of teenagers with Internet addiction]. *Estestvennye i humanitarnye nauki v sovremennom mire*. — № 3. — P. 565-571. (in Russian)

Syzdykbaeva A., Sarzhanova G., Knisarina M. (2024) Faktory lichnostnogo razvitiya i psihologicheskogo blagopoluchiya v srednem obrazovanii: konceptual'nyj analiz i klasterizaciya [Factors of personal development and psychological well-being in secondary education: conceptual analysis and clustering]. *Vestnik KazNPU imeni Abaya, seriya «Pedagogicheskie nauki»*, Tom 83. — № 3. — P. 102-110 (in Russian)

Voiskounsky A.E. (2008) Flow Experience in Cyberspace: Current Studies and Perspectives. *Psychological Aspects of Cyberspace: Theory, Research, Applications*. N.Y. — P. 70-101. DOI:10.1017/CBO9780511813740.005(in English)

Young K.S. (2015) Clinical aspects of Internet addiction disorder. — № 4 (33). — P. 2. Available at: <http://mprj.ru> (in English)

Yur'eva L.N., Bol'bot T.Yu. (2006) Komp'yuternaya zavisimost': formirovanie, diagnostika, lechenie i profilaktika [Computer addiction: formation, diagnosis, treatment and prevention]. *Monografiya. Dnepropetrovsk «Porogi»*. — P. 192. ISBN 966-525-697-1 (in Russian)

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the Central Asian Academic Research Center LLP

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the journals of the Central Asian Academic Research Center LLP implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The Central Asian Academic Research Center LLP follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/ or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the Central Asian Academic Research Center LLP.

The Editorial Board of the Central Asian Academic Research Center LLP will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Ответственный редактор **А. Ботанкызы**

Редакторы: **Д.С. Аленов, Т. Апендиев**

Верстка на компьютере: **Г.Д. Жадырановой**

Подписано в печать 31.12.2025.

46,0 п.л. Заказ 6.